

ריבית בנכרי בישראל מומר ובמחלל שבת

ריבית בנכרי

בדברי רב נחמן בשם רב הונא משמע שיש פגם בהלוואה בריבית לנכרי והגמרא דנה לדבריו ונחלקו בדבר האמוראים

1. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף ע עמוד ב

מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו. מאי לחונן דלים? - אמר רב: כגון שבור מלכא מלך פרס היה, וטוטל ממנו מישראל, וחונן כהס לים נכרים, שהס לים מן המלכות. אמר רב נחמן^א: אמר לי הונא: לא נצרכא, אלא דאפילו רבית לנכרי שישאל טוטל מן הנכרי - יורד לטומיון.

איתיביה רבא^ב לרב נחמן: לנכרי תשיך, מאי תשיך - לאו תשוך מפני אתה ליקח הימנו נשך? - לא, תשיך זוקא קאמר, אתה מן לו רבית. - לא סגי דלאו הכי וכי כל הכתוב לטות עליו ליתן רבית לנכרי (כאילו אסור ללות ממנו חנם) - לאפוקי אחיך דלא הפסוק בנכרי לא בא לצוות לתת לנכרי רבית אלא לאסור לתת לישראל. - אחיך בהדיא כתב ביה ולאחיך לא תשיך! - לעבור עליו בעשה ולא תעשה.

איתיביה: לויין מהן ומלוין אותם ברבית, וכן בגר תושב! - אמר רב חיאי^א בריה דרב הונא: לא נצרכא, אלא בכדי חייו המיוו לו, ויותר מכאן אסור מדכנת, למלא אתי למיסך.

רבינא^א אמר: הכא בתלמידי חכמים עסקינו. טעמא מאי גזור רבנן - שמא ילמוד ממעשיו, וכיון דתלמיד חכם הוא - לא ילמוד ממעשיו.

איכא דמתני לה להא דרב הונא שמצא פגם בליקחת רבית מהנכרי אהא, דתני רב יוסף: אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, עמי ונכרי - עמי קודם ואומר רב הונא שאם הקדים הנכרי בריבית כספו יורד לטומיון, עני ועשיר - עני קודם, ענייך ועניי עירך - ענייך קודמין, עניי עירך ועניי עיר אחרת - עניי עירך קודמין. אמר מר: עמי ונכרי עמי קודם פשיטא! - אמר רב נחמן אמר לי הונא: לא נצרכא דאפילו לנכרי ברבית ולישראל בחנם.

מצווה בהלוואה בריבית לנכרי

לרמב"ם קיימת מצוות עשה מן התורה להלוות לנכרי בריבית והראב"ד סובר שפסוק זה בא לאסור הלוואה בריבית לישראל ולשיטתו מה שאסור חז"ל להלוו הוא מכוחם לעקור בשב ואל תעשה דבר מהתורה. תשובת הר"ן (ו)

2. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה הלכה א

העכו"ם וגר תושב לויין מהן ומלוין אותן ברבית שנאמר לא תשיך לאחיך לאחיך אסור ולשאר העולם מותר, ומצוות עשה להשיך לעכו"ם שנאמר לנכרי תשיך מפי השמועה למדו שזו מצוות עשה וזהו דין תורה.

+/השגת הראב"ד/ ומצוות עשה להשיך וכו' עד וזהו דין תורה. א"א אני לא מצאתי שמועה זו ואולי טעה במה שמצא בספרי (פרשת כי תצא) שנאמר שם לנכרי תשיך זו מצוות עשה ופירושו משום דהוה ליה לאו הבא מכלל עשה שלא ישיך לישראל עכ"ל. +

- וכן סוברים רש"י, רמב"ן והרשב"א על הגמרא שם. שהפסוק 'לנכרי תשיך' בא להתיר ולא לצוות.

גזירת חז"ל בהלוואה בריבית לנכרי

הרמב"ם פסק למעט בהלוואה בריבית לנכרי אלא במידה שהאדם זקוק לכך למחייתו שמא ילמד ממעשיו. וללוות מהנכרי מותר ללא מגבלה

3. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה הלכה ב

אסרו חכמים שיהיה ישראל מלוה את העכו"ם ברבית קצוצה אלא בכדי חייו גזרו שמא ילמוד ממעשיו ברוב ישיבתו עמו, לפיכך מותר ללוות מן העכו"ם ברבית שהרי הוא בורה מלפניו ואינו רגיל אצלו, ותלמיד חכם שאינו רגיל בו ללמוד ממעשיו מותר להלוות לעכו"ם ברבית אפילו להרויח, וכל אבק רבית עם העכו"ם מותרת לכל.

אמנם הרא"ש התייר היום להלוות לנכרי בריבית גם יותר מכדי חייו הן שפוסקים כאמוראים המתירים בזה והן מצד ההכרח בימינו

4. רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ה סימן נב

היה אור"ת מה שנהגו האידנא היתר ברבית לנכרי משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל שהרי לדברי רבא, ולהסבר האחרון בדעת רב הונא אין כלל איסור להלוות לנכרי. וקי"ל כהאי לישנא דמתני דר' הונא אברייא ולא אסר רב הונא רבית לנכרי מעולם.

ואפילו ללישנא קמא יש להתירו לנו שהכל כדי חייו לפי שאין קצבה לעול משא מלך ושרים המוטל עלינו. ועוד שאנו שרויים בין האומות ואי אפשר לנו להשתכר בשום משא ומתן אם לא נשא וניתן עמהם. הלכך אין לאסור רבית שמא ילמוד ממעשיו יותר משאר משא ומתן.

השו"ע פסק להתיר הלוואה לנכרי וכן בימינו. (ולא התייחס בכ"י למחלוקת אם יש בזה מצווה או לא)

5. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קנט סעיף א

דבר תורה, מותר להלוות לעובד כוכבים בריבית. וחכמים אסרוהו, אם לא כדי חייו, או לת"ח, או בריבית דרבנן. והאידנא, מותר (בכל ענין). (הטור).

דעת שו"ע הרב כרמב"ם שיש בהלוואה לנכרי בריבית מצווה ואסור להלוותו חנם

6. שולחן ערוך הרב הלכות ריבית והלכות עיסקא סעיף עה

ומצווה מן התורה ליקח רבית מן הנכרי ואסור להלוותו בחנם שנאמר לנכרי תשיך כלומר תשוך זו מצוות עשה ליקח ממנו נשך ולא להלוותו בחנם כמו שנאמר ולא תחנם לא תתן להם מתנת חנם. אלא אם כן הוא נכרי המכירו כמ"ש בהלכות עבודה זרה ועובדיה:

חיוב הקדמת ישראל בהלוואה

הרמב"ם פסק כ'איכא דמתני' בגמרא שיש להקדים הלוואת חנם של ישראל

7. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה הלכה ז

מצווה להקדים הלוואת ישראל בחנם להלוואת עכו"ם ברבית.

הח"ץ חיים מביא מחלוקת אחרונים האם צריך להקדים הלוואת חנם של ישראל גם במקום הפסד מרובה של רווח אצל הנכרי. ונוטה להקל.

8. חפץ חיים - אהבת חסד חלק א פרק ה אות ה

ה ודע דבדין זה שאמרנו דיקדים לישראל בחנם מלכנעני בריבית נחלקו הגדולים בזה י"א דאפילו אם ילוה לכנעני יהיה הריוח מרובה ג"כ הצריכה התורה להלות לישראל בחנם אם היה ההלוואה בכדי שיעור השגת ידו לזה דהא אין לו הפסד בזה שילוה לישראל כי המעות ישובו אליו בחזרה ורק מניעת הריוח על עת ההיא וגם אין פרנסתו בכך וכנ"ל.

הב"י כותב שאפילו יהודי שלא כופר בעיקר רק אוכל נבלות להכעיס מותר להלוות לו בריבית. וגדר הדבר שיכול לאכול בהיתר ובכל זאת אוכל באיסור.

13. בית יוסף יורה דעה סימן קנט ד"ה משומד שכפר

הווי יודע שמה שכתבו רבינו וגם הרא"ש (שם) משומד שכפר בעיקר מילתא פסיקתא נקטו דסתם משומד שכפר בעיקר הוי להכעיס אבל הוא הדין דאפילו לא כפר בעיקר אלא שאוכל נבלות להכעיס מותר להלוותו ברבית כמו שאמרו התוספות וההגהות במקומות הנזכרים שם. וכתבו התוספות עוד שם דמשומדים של עכשיו להכעיס הם דשבקי התירא ואכלי איסורא ומטמעים בין הגוים.

וי"א דדוקא היכא שהריוח הוא מועט אבל אם הריוח הוא מרובה אינו מחויב בזה וכן משמע קצת מתשובת רמ"א סימן י' ע"ש:

לאג"מ פשוט שאין קדימה לישראל ברווחים גדולים שאינו שונה משאר השקעות שיכול לעשות בכסף ולא להלוות ליהודי.

9. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן צג

והנה דבר פשוט לע"ד דמה שאר"נ בשם ר"ה דעמי קודם שבהלואה הוא דאפילו לנכרי בריבית ולישראל בחנם בב"מ דף ע"א אין זה בסך גדול דמ"ש פרנסת ריבית משאר פרנסות האדם לעשות מסחר במעותיו לעצמו אף שאיכא אינשי דצרכין ללוות מהם לא מבעיא כשהוא כדי חייו אלא אפילו בזה"ז שכתבו התוס' שנוהגין היתר להלוות בריבית אפילו להתעשר דלא גרע פרנסה זו משאר פרנסות, אלא איירי ודאי או בסך קטן שהריבית מזה מועט שצריך לותר

ריבית ליהודי מומר

היתר הלוואה למומר

הנימוק"י מביא בשם ר"ת והרמב"ן להתיר להלוות בריבית למומר

10. נימוקי יוסף מסכת בבא מציעא דף מב עמוד א

ונשאל ר"ת ז"ל על בן מומרת לעבודת כוכבים אחת אם מותר להלוות לו ברבית והתיר משום דקי"ל דמומרינן לעבודת כוכבים היו מורדין ולא מעלין וכיון דגופן כן ממוגן לכ"ש?

...ודעת הרמב"ן ז"ל נמי להתיר דהא בפרק אין מעמידין (דף כו ב) קי"ל דכל שמורדין לא מיקרי אחיך וברבית כתיב אחיך ואף על גב דבמסור לאנסים היו מורדין ואסור להלוותו התם לאו משום דלא מיקרי אחיך הוא אלא מפני שהוא כרוף אבל במומר לעבודת כוכבים לאו אחיך הוא.

ומוסף שכיון שאין איסור להלוות לו ממילא אין על המומר איסור ללוות מהיהודי

וא"ת מ"מ כיון שהוא עצמו מוזהר שלא ללוות ברבית משום לאו דלא תשיך דהא ישראל הוא נמצא שמי שמלוה אותו עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול! לאו קושיא היא שכיון שאין אנו מוזהרי' שלא ללוות לו אף הוא אינו מצווה שלא ללוות ממנו דמשום אזהרתיה דמלוה הוא דאזהריה רחמנא ללוה.

הב"י מביא שיש אוסרים הלוואה למומר אך לא חוששים להם

11. בית יוסף יורה דעה סימן קנט ד"ה משומד שכפר

ואף על פי שכתבו הגהות בפרק הנזכר שיש אוסרים וגם המרדכי כתב שרש"י (תשו' רש"י מהד' אלפנביין ס' קעה - קעו) אוסר וכן כתב סמ"ג במצות עשה סימן קס"ב (רז): בשם רבי שמואל (ברבי שלמה) לא חיישינן להו במקום כל הני רבוותא:

השו"ע פסר להתיר הלוואה למומר והרמ"א כתב שטוב להשטט לחוש למחמירים

12. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קנט סעיף ב

מומר מותר להלוותו ברבית, ואסור ללוות ממנו ברבית.

הגה: ויש מחמירין אף במומר להלוותו. (המרדכי והגהות מיימוני בשם ראב"ה ורש"י וסמ"ג ומהרי"ל). וטוב להחמיר אם אפשר להשטט ממנו.

גדר מומר שהותר

ספרות שהובאו להקל בחילונים של ימינו כשאנשים מחשיאי הרבים

- אדם שמחלל בפני מחללים כשר שהרי כולם פסולים לעדות (רעק"א בחידושים ליו"ד. והסתפק בה"ע אם צריך בפני עשרה או שעשרה ידעו שחילל)
- מה שנפסל הוא דווקא כשהגיעו עשרה לבית דין להעיד עליו (שו"ת יהודה יעלה יו"ד נ)
- אם עושה קידוש או מתפלל מוכח שאינו כופר (בנין ציון החדשות כג)
- אם מתבייש לחלל לפני אדם גדול נחשב מחלל שבת בצנעא (ע"פ עירובין סט הובא ביביע אומר א יו"ד יא. אול"צ ב כ ה)
- רמב"ם (ממרים ג א) חילק בין אדם שכפר מדעתו לבין בניו שהם כתינוק כנשבה והם אנוסים. וכעין זה כתב החזו"א (יו"ד א 1) על חילוני ששחט שיש לומר שהוא מוחזק שאם ישקיעו בו "כשיעורר ההשתדלות שהוא ראוי לשוב לא יזיד לבלתי שב"
- אין דין מורידין אלא בזמן שהשגחתו יתברך גלויה, ואז היה כיעור הרשעים גדרו של עולם. אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם, אין במעשה ההורדה גדר הפרצה אלא תוספת הפרצה ועלינו להחזירם בעבותות אהבה (חזו"א יו"ד ב טז)

סיכום להלכה

הלוואה לנכרי – בימינו מותר להלוות לנכרי בריבית ללא מגבלה (שו"ע קנט א) ויש אומרים שגם מצווה יש בזה (שו"ע הרב ריבית סה) וכן מותר ללוות ממנו. **העברת הלוואה מנכרי לישראל אחר** – אדם שלווה בריבית מנכרי, אסור לו להמחות החוב לישראל אחר, (שו"ע קסח – א) ואם עשה הרי זו ריבית גמורה (רמ"א שם) ואפילו אם אמר לו הנכרי במעמד שלשתם תן לו את הכסף ואני אקח ממנו ריבית אסור.

ערבות ישראל להלוואה מנכרי – ישראל שלווה מנכרי אסור לישראל אחר להיות ערב להלוואה זו באופן שרשאי לגבות ממנו תחילה כיון שנעשה הערב כמלווה (קע ס) והוא הדין שאין להיות ערב להלוואת נכרי מישראל אחר (שם ב).

שליח להלוואה לנכרי – ישראל שעשה ישראל אחר שליח להלוואה בריבית לנכרי, אם השליח מקבל אחריות אונסין על המעות, אסור למלווה לקבל ממנו את מעות הריבית כיון שנעשה השליח כלווה (שו"ע קסח ז).

קדימות ישראל – מצווה להקדים ישראל בהלוואת חנם על פני הלוואת נכרי בריבית (רמב"ם ה ז).

קדימות ישראל ברווח מרובה – יש אומרים שאפילו במקום רווח מרובה מהנכרי יש להעדיף להלוות לישראל בחנים ויש אומרים שבאופן זה מותר להלוות לנכרי שלא יפסיד הרווח. (אהבת חסד א ה ה) ויש להקל בזה כיון שאינו שונה משאר השקעות שיכול לעשות בכספו ולא להלוות לישראל (אג"מ ג צג)

יהודי מומר – מהדין מותר להלוות ליהודי מומר בריבית אך אסור ללוות ממנו (שו"ע קנט ב). ובגדר מומר יש אומרים שאפילו רק אוכל נבלות להכעיס מותר להלוותו (ב"י שם. הליכ"ע ואתחננו ג) ויש אומרים רק אם עובד עבודה זרה ממש ונתיישב בין הגויים (ב"ח שם. בא"ח ואתחננו ה). ובכל אופן גם במקום שמותר יש למעט בזה כי חמירים במומר בכל אופן (רמ"א שם).

מחללי שבת בימינו – מחללי שבת בימינו אין להתייחס אליהם כמו מומרים ואסור להלוותם בריבית (ברית פנחס ע"פ שו"ע הרב ריבית עח).

כדעת השו"ע מסק בהליכות עולם להתיר להלוות לעובר על מצווה אחת לתיאבון

14. הליכות עולם ואתחננו אות ג

ג. **המחלל שבת** בפרהסיא, בין להכעיס בין לתיאבון, והעובר על מצווה אחת ממצוות התורה להכעיס, דשביק היתרא ואכיל איסורא, מותר להלוות לו מעות ברבית, שנאמר באיסור הרבית, וחי אחיך עמך, יצא זה שאינו אחיך במצות, וכל שכן שאם הוא כופר בעיקר, שמותר להלוותו ברבית.

- אמנם בהלכות קידוש (מובא להלן) כתב לסמוך שאינם מומרים ובספר ריבית לאור ההלכה (עמ' תרד) הביא בשמו שדבריו כאן רק למחשיאי הרבים.

אמנם הב"ח מבין ברא"ש שהיתר זה הוא דווקא בעובד עבודה זרה שגר בין הגויים ואין לחוש שיצא ממנו זרע מעלייתא

15. ב"ח יורה דעה סימן קנט

כתב הרא"ש בפסקיו (סי' נב) וזה לשונו ישראל שיצא מן הכלל וכפר בעיקר מותר להלוותו ברבית דאין מצווין להחיותו ולא קרינן ביה וחי אחיך עמך וכן מוכח בירושלמי בפרק בתרא דעבודה זרה (סוף ה"ד) כותאי דקסרין וכו'.

ונראה דדקדק הרא"ש דדוקא באותן משומדין שיוצאין מן הכלל שכופרין בעיקר ומיטמעין בין הגוים דומיא דכותאי התם הוא דהסכימו רוב רבותינו שמותר להלוותן ברבית אבל משומד שאינו יוצא מן הכלל ולא כפר בעיקר אלא שהוא משומד לדבר אחד כגון אוכל נבלות להכעיס ויש לו אשה ישראלית ובנים נוהגים דת משה וישראל התם חיישין לחומרא ואסור להלוות לו ברבית דאע"פ דאין אנו מצווין להחיותו דלאו אחיך קרינן ביה מכל מקום לא גרע ממסור לחד מאן דאמר (ב"ק קט א) דגופו שרי וממונו אסור דילמא נפקא מיניה זרעא מעליא דהוי ישראל גמור משא"כ במשומדין שיוצאין מן הכלל ונטמעו בין הגוים דלא אמרינן דילמא נפק מיניה זרעא מעליא אפילו אשתו ישראלית עמו.

וכן משמע בבן איש חי שדווקא מומר לעבודה זרה שפרש ומישראל והתיישב עם הגויים, מותר להלוותו בריבית. ואוכל נבלות להכעיס אסור

16. בן איש חי שנה שניה פרשת ואתחננו סעיף ה

ה. מומר **שיצא מן הכלל** מותר להלוות לו בריבית, אבל אסור ללוות ממנו בריבית, מיהו אם זה המומר הוא נכנס בדת ישמעאל **שמודין ביחוד** ואין להם שיתוף, אז גם להלוות לו בריבית אסור.

וכן כתב שו"ע הרב והוסיף שכל שכן שאין להלוות בריבית למחלל שבת בפרהסיא

17. שולחן ערוך הרב הלכות ריבית והלכות עיסקא סעיף עח

ואין צריך לומר למחלל שבתות בפרהסיא ומומר לכל התורה כולה חזין מעבודה זרה שאינו מן המורידין כלל:

מחללי שבת בימינו

18. הליכות עולם חלק ז פרשת בלק אות י

י. ישראל מומר שמחלל שבת בפרהסיא במלאכות דאורייתא, כגון שנוהג במכונית בשבת, או שמעשן סיגריה ברשות הרבים בשבת, ושאר כל המלאכות, אם נוגע ביין, הרי הוא אוסר את היין במגעו... ויש אומרים שאם הוא מתפלל בשבת ומקדש על היין בשבת, ואומר זכר למעשה בראשית, אף על פי שהוא מחלל שבת בפרהסיא, אינו מנסך את היין כיון שמוכח שאינו כופר במעשה בראשית, ויש חולקים. והמקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו.